

Oppfører den norske staten seg ordentlig som kapitalist ute i den store verden?

Om internasjonalisering og samfunnsansvar

Det er ikke lenger bistand som dominerer Norges forhold til den fattige verden. Norske statsdominerte selskapers direkteinvesteringer går mer og mer til land i Latin-Amerika, Afrika, Asia og det tidligere Sovjetunionen. Statens Pensjonsfond Utland – populært kalt Oljefondet – er nå verdens største statlige investeringsfond, med investeringer i mange av de samme landene. Verken statlige selskaper eller det statlige Oljefondet er underlagt noen lovregler for deres etiske ansvar. Deres menneskerettslige atferd er utelukkende basert på frivillighet, og regjeringen nekter å lovregulere bedriftenes samfunnsansvar.

Forum for Utvikling og Miljø (ForUM) er miljø-, utviklings-, rettighets- og fredsorganisasjonenes politiske tankesmie, et nettverk av 53 norske organisasjoner. ForUM har utgitt dette heftet for å inspirere til den viktige debatten om hvordan Norge bør opptre for å sikre at våre internasjonale investeringer ikke bidrar til å krenke menneskerettighetene og ødelegge miljøet i andre land. ForUM vil i løpet av sommeren 2013 etablere en digital versjon av heftet med oppdaterte lenker og ressurser, samt aktuelle diskusjonstema knyttet til teksten. Formålet er at dette materialet kan brukes til skoleringsarbeid i ulike sammenhenger. Vi tar gjerne i mot innspill og forslag på hvordan dette kan gjøres optimalt for din organisasjon.

I utviklingen av heftet har vi hatt et tett og fruktbart samarbeid med Nye Globalskole som vil tilby et nettbasert undervisningsopplegg om næringslivets samfunnsansvar for videregående skole.

«Oppfører den norske staten seg ordentlig som kapitalist ute i den store verden?» er skrevet av Ivar Hippe og Vegard Bye, på oppdrag fra Forum for Utvikling og Miljø. Synspunkter som framkommer i rapporten er forfatternes, og reflekterer ikke nødvendigvis ForUMs meninger.

Vegard Bye er statsviter med omfattende erfaring fra nord-sørforhold med menneskerettigheter som spesialområde, som forsker, FN-medarbeider, forfatter/journalist og konsulent. Hans regionale hovedkompetanse er på Latin-Amerika. Bye er nå partner i konsulentfirmaet Scanteam og Forsker II ved Norsk Utenrikspolitisk Institutt, NUPI.

Ivar Hippe er kommunikasjonsrådgiver med spesiell vekt på samfunnsansvar, partssamarbeid og sosial dialog over landegrensene. Han har vært journalist i NRK, Dagbladet, Dagsavisen og var sjefsredaktør i Økonomisk Rapport. Hippe er statsviter og har jobbet i 30 år med Brasil.

Finansiert med bidrag fra Utenriksdepartementet.

Forsidefoto: Cape Coast, Ghana

Foto: Gunhild Ørstavik

Utgitt Juni 2013

Rapporten kan lastes ned fra www.forumfor.no

Innhold

FORORD	4
1. HJELPER NORSKE BEDRIFTER VERDENS FATTIGE?.....	5
2. HVA ER NESTE SKRITT?.....	6
3. TAR NORSKE STATSBEDRIFTER HENSYN I SÅRBARE STATER?	8
Norsk næringslivs brutale møte med verden - noen eksempler	9
4. ER DEN NORSKE STAT EN ANSVARFULL KAPITALIST?	10
Oljefondet støtter motstandere av mer klimavennlig USA-politikk.....	13
Norges to ansikter i Zambia	13
Norsk svartelisting brukt av indisk Høyesterett	14
Chevron / Ecuador	14
5. FN PRESSER BEDRIFTENE	15
6. "DE RIKES KLUBB" VIL LØSE KONFLIKTER	16
7. AKTØREN PÅ INNSIDEN – ER FAGBEVEGELSEN PÅ LAG MED SJEFENE ELLER OFRENE?	18
Tabell 1:.....	20

Forord

Dette er et temahefte om samfunnsansvar rettet mot ungdommen – på skolene og universitetene, i ungdomsorganisasjoner, fagbevegelsen og de frivillige organisasjonene. Det skal bidra med kunnskap om hva som skjer når norske bedrifter opererer i verdens mer sårbare samfunn – og når vårt eget oljefond SP-U investerer i bedrifter som operer på grensen for hva som skader mennesker i disse landene – eller står ansvarlige for miljøkriminalitet og arbeidsforhold som dreper uskyldige. Engasjement fra ungdommen vil være avgjørende for å presse norske investeringer til å bidra mer i byggingen av bærekraftige samfunn snarere enn å ødelegge hele eller deler av samfunn, slik regjeringen har uttrykt som sine forventninger i to stortingsmeldinger.

Heftet oppdaterer den norske og internasjonale debatten på samfunnsansvar. Dels basert på en seminarrekke i regi av Forum for Utvikling og Miljø og Utenriksdepartementets internasjonale konferanse om samfunnsansvar høsten 2012, dels på grunnlag av erfaringer fra ForUM-felleskapet og fakta fra sentrale rapporter om temaet.

Heftet består av en innledning om samfunnsansvar som fenomen og mulighetsarena i dagens Norge, vi gjennomgår den aktuelle debatten, før vi tar opp noen spesielt sentrale temaer: vi ser på hva som egentlig er norsk offisiell politikk på dette området og spesielt hva som forventes av norske statsbedrifter, vi ser på hvilke dilemmaer vi står overfor når en betydelig del av den enorme oljeformuen vår blir investert i fattige og sårbare land og hvordan de etiske reglene for dette blir praktisert. Videre presenterer vi de retningslinjene FN nå har laget for å få næringslivet til å beskytte menneskerettighetene i slike land, og hvilke krav dette i sin tur stiller til Norge. Vi ser også på konfliktløsningsredskapet, OECDs norske kontaktpunkt. Et kapittel ser spesielt på hvordan utfordringene på samfunnsansvar møtes i fagbevegelsen.

Vi har krydret teksten med noen eksempler på hvilke dilemmaer myndigheter og bedrifter ofte stilles overfor i praksis. Disse eksemplene kan leserne klikke seg inn på fra de enkelte kapitlene.

Vi takker Forum for Utvikling og Miljø for anledningen til å skrive dette debattheftet, og også Utenriksdepartementet som har finansiert heftet og seminarrekken.

Oslo, mars 2013

Vegard Bye og Ivar Hippe

1. Hjelper norske bedrifter verdens fattige?

Hvem har skylda – og blir noen stilt til ansvar – når hundrevis av tekstilarbeidere brenner i hjel i falleferdige bedrifter i Bangladesh i 2013? Eller for at arbeiderne i disse fabrikkene tjener omkring 200 kroner i måneden? Er det mulig å hindre bedrifter i å forgifte grunnvannet i fattige områder? Kan vi sette en stopper for at store bestiklinger betales til korrupte tjenestemenn slik at pengene havner på hemmelige konti i skatteparadis i stedet for å bli brukt til «å bygge landet»?

De vesentlige spørsmålene står i kø når samfunnsansvar er temaet. Dette er spørsmål som er stilt i lang, lang tid av ulike aktører i samfunnet, og de dreier seg i bunn og grunn om den globale kapitalismen og dens sentrale aktører – investorer, bedriftseiere, bedrifter og myndigheter – handler på en måte som er positivt for menneskene der de operer – for de ansatte, for kundene, for lokal-miljøet, for samfunnet.

Det er først de siste 20-30 åra vi har fått en fellesbetegnelse som knytter svarene direkte til bedriftenes og investorenes ansvar for at resultatene av deres innsats ikke trekkes ut av landet, eller skader lokalsamfunnet, og i stedet kan måles positivt i vertslandet og vårt felles miljø. Satt på spissen: Dagens tro på at investeringer er langt viktigere enn for eksempel bistand for å skape et livskraftig samfunn, har gitt flernasjonale selskaper – inkludert norske storbedrifter – et langt større handlingsrom og enorm makt til å drive igjennom sine prosjekter. Derfor er behovet for kontroll av samfunnsansvaret også viktigere enn noen gang.

De siste 20-30 åra er det skapt en rimelig allmenn forståelse av at bedrifter i veldig stor grad er avhengig av samfunnet rundt (utdanning av arbeidskraft, bygging av infrastruktur osv) og at de derfor bør gi noe tilbake – eller i alle fall ikke berike seg på å ødelegge for andre rundt, eller for vår alles framtid. Det er dette som har gitt opphav til begrepet *Corporate Social Responsibility* (CSR), på

norsk gjerne omtalt som bedriftenes samfunnsansvar.

Kritikerne av CSR har hele tiden hevdet at «bedriftenes sosiale ansvar» var noe som ble funnet på av bedriftene selv for å hindre politikerne i å lage lover som skulle begrense deres virksomhet, at det er såkalt «window dressing», utvendig staffasje. Altså en slags forsvarsstrategi. Hittil er næringslivets samfunnsansvar per definisjon blitt oppfattet som noe bedriftene påtar seg frivillig, nærmest av god vilje. Dette er fortsatt norske myndigheters offisielle syn. Det er altså bedriftene selv som lager reglene – og sjekker om de overholder dem.

Fagbevegelsen oppfatter samfunnsansvar som et fellesanliggende: «Prinsipper som legges til grunn og ordninger som settes i verk av virksomheter i samarbeid med de ansatte og deres representanter, for å skape et anstendig arbeidsliv og for å systematisere kontakten mellom virksomhet og samfunnet rundt, for å oppnå bærekraftig samfunns- og næringsutvikling» (Gro Granden «Samfunnsansvar»).

Sagt med andre ord: De interne i bedriften (ledelse og tillitsvalgte) lager og gjennomfører en handlingsplan for å utvikle en god kontakt med de eksterne (lokalpolitikere- og lokalmiljøet, frivillige organisasjoner, regjering)

Men etter hvert har stadig flere i frivillige organisasjoner og i fagbevegelsen kommet til at frivillighet ikke er nok.

På to områder finnes det imidlertid internasjonale konvensjoner som bedriftene må rette seg etter. Dette gjelder arbeiderrettigheter og miljø. International Labour Organisation (ILO) sine konvensjoner er eldst og har vært en slags grunnlov med krav til signaturlandene om å respektere organisasjonsfrihet, rett til kollektive forhandlinger, forbud mot barne- og tvangsarbeid

og diskriminering. Også på miljøområdet finnes det lovreguleringer og prinsippet om at forurenser betaler. Men når det gjelder brudd på menneskerettigheter er lovverket uklart og lite anvendelig. Vi har fått mange interessante rapporteringsmekanismer som kan hjelpe et stykke på vei: FNs Global Compact, Global Reporting Initiative (GRI) og ISO 26 000s s retningslinjer brukes av de fleste større selskaper, og forplikter de som deltar til å rapportere hvordan virksomheten påvirker samfunn og miljø. Og nå har FNs Menneskerettsråd endelig vedtatt et sett med retningslinjer for næringsliv og menneskerettigheter som bør kunne sette nye standarder. (FN s retningslinjer for menneskerettigheter og

næringsliv - aktiv lenke). Men alt dette er altså overlatt til bedriftenes frivillighet.

Derfor er det ikke overraskende at stadig flere mener frivillighet og selvregulering nå bør vike som bærende prinsipp for bedriftenes samfunnsansvar. I stedet bør lover, sanksjoner straff og belønning benyttes for å bekjempe næringslivets verstinger og for å fremme de beste.

Derfor handler neste kapittel om hvor frontene i dag går, slik det kom til uttrykk på den store internasjonale konferansen Utenriksdepartementet arrangerte i november.

2. Hva er neste skritt?

*«Med lov skal landet vårt byggjast og ikkje med ulov øydast»
(fra Frostatingsloven år 1260)*

Norge har vært en aktiv pådriver bak arbeidet med FNs retningslinjer, og vi er visstnok det eneste landet som har laget en egen stortingsmelding om samfunnsansvar. Derfor var det knyttet visse forventninger til «The Oslo Conference on CSR» som den norske regjeringen arrangerte i november 2012. Uansett var konferansen antakelig et godt utgangspunkt for å ta temperaturen på den internasjonale debatten om dette temaet. Der var norske og internasjonale næringslivs- og fagforeningsledere, ledere for menneskeretts-, miljø og andre organisasjoner, kritiske advokater og forskere, politikere. Det går an å hevde at "alle var der".

På en noe uvanlig måte for diplomatene i Utenriksdepartementet ble det i første sesjons overskrift spurt om kapitalismen har blitt sivilisert etter et tiår med samfunnsansvar i bedriftene. Få tok opp denne tråden, øyensynlig i den mening at flernasjonale bedrifter per se er siviliserte, og ikke minst de norske. Men en kritiker skulle benytte seg av spørsmålet som springbrett. Joel Balkan, Professor i jus ved University of British Columbia og skaperen av filmen (og boken) The Corporation <http://www.youtube.com/watch?v=Y888wVY5hzw> , likte spørsmålet særdeles godt – for det betyr jo

at alle skjønner at bedriftene i dag ikke er siviliserte, hevdet han:

«Det tynne sløret av samfunnsansvar skjuler usivilisert atferd», var påstanden. Balkan mener dagens konsernsturktur i de store bedriftene kombinert med manglende lovverk oppfordrer, ja driver dem til å oppføre seg uansvarlig. Vi må gå fra frivillighet til å innføre lover som håndheves strengt og effektivt. Hans noe pessimistiske konklusjon var at dette vil vi aldri få til fordi bedriftene selv er så mektige og vil lobbe for å forhindre at et slikt lovverk noen gang vil komme. CSR slik det tolkes og praktiseres i dag er bare en måte å legitimere nyliberalismen på, var den konkluderende brannfakkelen fra den kanadiske professoren.

En slik konklusjon ble ikke gjentatt av andre, men utålmodigheten med tingenes inaktive tilstand ble en rød tråd for de omkring 30 debatt deltakerne og innlederne. Også Rederiforbundet administrerende direktør, Sturla Henriksen, sa at uregulert global konkurranse innebar et press for «race to the bottom»; at arbeids- og lønnsvilkår presses stadig nedover mot den absolutte bunn – der det til slutt blir umulig å leve av lønna og arbeidsmiljøet

forfaller til det uholdbare og noen ganger blir livstruende.

Nye framgangsmåter/metoder for forbedring fremmes også i et annet, mer revisoraktig språk. Vi må gå fra moralvurderinger til realisering av tiltak, hevder flere. De mener at det er på tide å innføre obligatoriske, standardiserte systemer for rapportering, kontroll og eventuelt sanksjoner / straff. På den andre siden bør de mange positive virkemidlene myndighetene har for å støtte og fremme norsk næringsliv internasjonalt forbeholdes de selskapene som er best på miljø og menneskerettigheter i sin praksis. Blant de offentlige virkemidlene som bør være belønning for et bevisst og proaktivt samfunnsansvar er lån og eksportkreditter, diplomatisk støtte, promotering fra det norske kongehuset og deltakelse i offisielle delegasjoner.

Den norske utenriksministeren Espen Barth Eide, foreslo «obligatorisk rapportering», og ikke bare frivillig slik det i dag er for bedriftene som er med i FNs CSR-nettverk, Global Compact.

Så langt er verken Norge eller andre regjeringer for å innføre straff og sanksjoner, bøter eller andre reaksjoner med mindre det innføres på internasjonalt nivå. Ingen har vært noen reell pådriver for det heller. Hva gjøres så i praksis?

FNs retningslinjer (fullt navn), OECDs retningslinjer, diverse rapporteringssystemer, vil noe av dette bringe oss videre? FNs Michael Addo, som skal jobbe med å få tatt FN-prinsippene i bruk, beskriver dem som «et typisk kompromiss», som knapt gir FN andre virkemidler enn å spre informasjon, bidra til felles forståelse av retningslinjene og opprettholde troen på dem (sikre autoriteten, som er FNs begrep).

Med 80 000 flernasjonale selskaper i verden (og åtte millioner selskaper totalt) vil det ta lang tid bare å skape kjennskap til og innsikt i disse retningslinjene. Og hvordan nå fram med budskapet? Addo sier dette bare kan skje gjennom partnerskap med EU og andre regionale organisasjoner. Utfyllende til dette systemet er OECDs retningslinjer og nasjonale kontaktpunkter,

der ofre faktisk kan få sine klager behandlet på en seriøs måte av eksperter.

Noe skjer altså som kan få CSR til å utvikle seg fra samfunnsansvar generelt til det å stå ansvarlig sosialt overfor myndigheter og organisasjoner (social accountability) – og kanskje kan det senere bli til «collective social responsibility», som var navnet Kinas representant på CSR-konferansen, Liu Baocheng (Centre for Business Ethics), benyttet. Han talte om behovet for å endre pensum på de økonomiske universitetene for å skape «et ansvarlig lederskap».

Mangelen på motmakt ble tatt opp av et par kritiske røster. Hvordan kan frivillige organisasjoner være en effektiv balanserende makt til verdens mektigste bedrifter, uten at de er støttet av lovverk, ble det spurt. Og en stemme var tydelig på at bedriftenes samfunnsansvar ikke blir mer enn en papirtiger dersom ikke rettsapparatet tas bruk:

«Arm the people to which the harm is done», er den enkle oppfordringen fra den britiske advokaten Martyn Day. Han har ført saker på vegne av skadelidte mot en rekke mektige selskap inkl. Trafigura for dumping av giftig avfall på Elfenbenskysten. Han representerte her 30 000 enkeltpersoner i historiens største gruppesøksmål. Han har også ført saker mot Cape plc & Gencor på vegne av sørafrikanere med asbestrelaterte skader, mot BP på vegne av colombianske bønder for ødeleggelse av matjord, og mot Anglo American, Thor Chemicals (re South Africa) og Gallaher & Imperial Tobacco. Han mener rettsapparatet er veien å gå, straff og bøter er det eneste som hjelper, mener han. Men også Day innser at denne veien er lang, hovedsakelig fordi lovverket i verden ikke gir ofre god nok beskyttelse. Andre næringslivsrepresentanter snakker om at vi «trenger et politisk lederskap på et nytt nivå» og at «begrensede regler får en til å tenke – og drive innovasjon». Det var ikke mye svar å få denne oppfordringen fra tilstedeværende politikere. Næringsminister Trond Giske nøyde seg med å si at «bedrifter kan være både profitable og ordentlige. Anstendige flernasjonale selskaper er gode rollemodeller, og det er også den norske regjeringen som eier halvparten av selskapene på

Oslo Børs. Konkret vil han ha flere organiserte interessentdialoger fordi «en må lære seg å kjenne de samfunn en skal investere i».

Så mange snakket kanskje forbi hverandre på denne konferansen. På den ene siden de som tok til orde for å legge økt press på bedriftene i form av lover og sanksjoner, på den andre siden de som vil legge hovedvekt på frivillige partnerskap og

«ledelse gjennom å stille forventninger» (Giske) – og mener at verdens flernasjonale bedrifter er på riktig vei til å rydde opp selv.

Imens fortsetter avisenes førstesider å tapetseres med skandalesaker om menneskerettsbrudd, korrupsjon og miljøskandaler verden rundt. Det er lett å spå at debatten om disse ulike framtidstrategiene vil hardne til i årene som kommer.

3. Tar norske statsbedrifter hensyn i sårbare stater?

Den norske regjeringen har tatt samfunnsansvar mer på alvor enn de fleste andre regjeringer, men følger de opp sine egne statsbedrifter?

To relativt ferske stortingsmeldinger lagt fram av den rød-grønne regjeringen har en grundig gjennomgang av statens spesielle samfunnsansvar i bedrifter den helt eller delvis eier: St.meld. 13 (2010-2011) (Aktivt eierskap – norsk statlig eierskap i en global økonomi), og St.meld. nr. 10 (2008-2009) (Næringslivets samfunnsansvar i en global økonomi). Både i disse meldingene og i den helt ferske St.meld. nr. 25 (2012-2013) "Dele for å skape" tviholder regjeringen på prinsippet om frivillighet i utøvelse av statlige bedrifters samfunnsansvar, selv om det erkjennes at store feil blir begått.

Eierskapsmeldingen slår fast at staten skal være en aktiv og samfunnsbevisst eier, men også at den samme stat i utgangspunktet fraskriver seg muligheten til direkte å påvirke den løpende driften i virksomheter organisert som selvstendige rettssubjekter (statsforetak eller aksjeselskaper). Samfunnsansvar må bygge på frivillighet, er mantraet. Samfunnsansvar i selskaper der staten er eier uttrykkes som forventninger og ikke som absolutte krav. "Næringslivets samfunnsansvar er ikke et rettslig begrep", slår Næringsminister Trond Giske fast. [www.tenksamfunnsansvar.no den 24.11.2010]

Det som ofte blir spørsmålet er hvor langt en statsråd, eller regjeringa som sådan, kan og bør gå overfor et selskap for å fremme et standpunkt i

viktige saker om samfunnsansvar. En sak som har vært oppe til offentlig diskusjon i den sammenheng er Statoils engasjement i utvinning av oljesand i Canada. På Statoils generalforsamling i 2010 ble det fremmet forslag om at selskapet skulle trekke seg ut av dette prosjektet, fordi oljesand er en storprodusent av skadelige klimagasser. Staten brukte her sin flertallsposisjon som eier til å avvise forslaget. Statsminister Stoltenberg begrunnet dette standpunktet med at "Det er ikke min jobb å Styre Statoil", og at "eierne må være varsomme med å gå inn i enkeltprosjekter på denne måten". Klimakampen vil han heller utkjempes på andre fronter (fortrinnsvis gjennom internasjonale skogprosjekter og kjøp av klimasertifikater), ikke ved å gjøre Statoil til et mer klimavennlig selskap.

Professor Dr. Juris Beate Sjøfjell, en av Norges fremste eksperter på eierskapsforvaltning har utfordret regjeringen på dette tilbakeholdne synet når det gjelder eierskapsutøvelsen i omstridte saker om samfunnsansvar. "Hvis regjeringen mener den må være en passiv aktør, blir Statoil et selskap uten aksjonærstyring," sier hun. Hun mener også at staten er på kollisjonskurs med det som står i eierskapsmeldinga om at staten skal være en aktiv og samfunnsbevisst eier. Den passiviteten som vises i slike saker skaper "en ganske betenkelig situasjon ut fra prinsippene om god eierstyring og selskapsledelse", sier professor Sjøfjell.

Når det gjelder selskaper der staten har aksjemajoritet, mener professor Sjøfjell at Generalforsamlingen – som da i praksis er

kontrollert av staten – har full anledning til å instruere selskapet i visse enkeltsaker. Når staten ikke gjør dette, er det fordi den *velger* å ikke gjøre det, slik også sitatet fra Stoltenberg bekrefter. Professoren mener det er kritikkverdig og illegitimt av staten å fraskrive seg ansvaret på denne måten. Dessuten står det i skarp kontrast til næringsministerens sterke engasjement i andre sammenhenger, for eksempel når det gjelder valg av styremedlemmer i samme type selskap.

Et viktig prinsipp i FNs retningslinjer for menneskerettigheter og næringsliv (se kap. 5) er at Staten har et spesielt ansvar for å sørge for at bedrifter som helt eller delvis er statseide respekterer menneskerettighetene. Et annet

prinsipp er at det skal vises særlig oppmerksomhet når det gjelder forretningsvirksomhet i land som er i konflikt eller der staten er svak. Erfaringsmessig er det i slike land at de groveste MR-bruddene skjer.

For Norges vedkommende fører kombinasjonen av disse to hensynene til et helt spesielt ansvar. De fleste store norske konsern som i økende grad opererer i de delene av verden der det er konflikt, hvor statene er svake eller der det av andre grunner er et svakt menneskerettighetsvern, har sterke statlige eierinteresser. Noen av disse selskapene er heleid av Staten, noen har 2/3 statlig kontroll (bl.a. Statoil), mens mange har 1/3 eller mer statlig eierskap som sikrer Staten såkalt "negativ kontroll" (se vedlegg, tabell 1).

Norsk næringslivs brutale møte med verden - noen eksempler

Skandalesakene rundt norske selskapers virksomhet i land med demokrati- og korrupsjonsproblemer eller ustabile politiske forhold har stått i kø de siste årene:

2006, Statoil, Iran: innrømmer å ha betalt 140 millioner kroner i for å skaffe kopier av konkurrerende selskapers tilbudsdokumenter. Statoil måtte betale bøter i hundremillioner-klassen, fordelt mellom Norge og USA. Tidligere toppsjef Olav Fjell måtte gå av, men fikk en fallskjerm på 7,5 millioner med på kjøpet.

2008, Hydro/Statoil, Libya: Intern gjennomgang i Hydro avslørte at 7,4 millioner dollar var betalt til en konsulent som selskapet visste hadde en korrumpert fortid. Flere toppledere som var tiltenkt en lederrolle i det sammenslåtte selskapet måtte gå.

2008, Telenor, Bangladesh: innrømmer omfattende barnarbeid hos underleverandør etter NRK-avsløring. Konsernsjefen uttaler: «For oss i Telenor er det skammelig at det er en journalist som oppdager uakseptable forhold av dette omfang hos våre leverandører. De burde vært avdekket av egne inspeksjoner.»

2008, SN Power, Chile og India: 13 arbeidere drept på vannkraftprosjekter i perioden 2006-2008. Administrerende direktør uttaler: «Jeg synes dette er forferdelig. Vi er svært nær prosjektene og

menneskene vi arbeider med, og dette bekymrer oss veldig.»

2008, Yara, Vest-Sahara: Importert fosfat (viktig råvare for kunstgjødselproduksjon) fra okkupert territorium som ifølge offisiell norsk politikk skal boikottes i henhold til FN-sanksjoner. Tre år tidligere hadde Nærings- og Handelsdepartementet kritisert selskapet for samme type import. Utenriksdepartementets pressetalsmann Eirik Bergesen uttaler: «Denne handelen er i strid med de retningslinjene som FN og Norge er forpliktet av.»

2009, Yara, Brasil: Kjøp av halvparten av eierandelen i et brasiliansk selskap som skulle drive en fosfatgruve i det sørøstlige Brasil, og samtidig bygge en gjødsel fabrikk der. Ifølge miljøverngrupper ville utbyggingen føre til ødeleggelse av regnskog, som Norge samtidig investerer store midler i for å bevare. Saken går nå i brasiliansk rettsapparat. Informasjonssjef Asle Skredderberget uttaler: "80% av arealet skal skjermes, og det sluttproduktet vi lager her kommer til å øke naturens evne til å lagre karbon i skog og mark."

2010, Axellus (som kontrollerer merkevaren **Möllers**), **Vest-Sahara**: fiskeolje fra FN-boikottet territorium brukt til å produsere Omega 3-kapsler. Bruk av fiskeolje fra Vest-Sahara opphører etter press. Kristina Johansen i Axellus uttaler: «Vi var den gangen, og er fremdeles opptatt av å følge oppfordringen [fra Utenriksdepartementet om boikott], og har vært og er klare på at fiskeolje fra Vest-Sahara er uaktuelt.» Hun sier hun ser fiskeolje fra Peru og Chile er et alternativ.

2011, Austervoll og Copeinca (med sterke norske interesser), **Peru**: Bøter på til sammen 1,8 milliarder kroner er ilagt (men aldri betalt)?? for bl.a. ulovlig fiske, ulovlig utslipp, forurensing og juksing med fangstvekt. Peruansk advokat: «Oftest blir sakene trenert og ender med foreldelse, slik at bøtene aldri blir betalt.» Copeinca er nå kjøpt opp av Cermaq, et annet problematisk norsk selskap.

2012, Norconsult, Tanzania: Tre konsulenter fra Norconsult ble dømt av Lagmannsretten til å betale fire millioner kroner for delansvar for korrupsjon i forbindelse med et vann- og avløpsprosjekt i Tanzania. Tingretten hadde

tidligere konkludert at det ville være for alvorlig å dømme selskapet fordi Norconsult i så fall ville risikere å miste adgang til offentlige oppdrag, og nøyde seg derfor med å dømme de tre konsulentene. Saken er anket til Høyesterett.

2012, Yara, Libya: Tidligere konsernsjef Thorleif Enger ble sammen med de to direktørene Tor Holba og Hallgeir Storvik pågrepet og siktet for grov korrupsjon. www.dagbladet.no/2012/05/22/nyheter/yara/korrupsjon/innenriks/thorleif_enger/21703236/

2012, Telenor, Usbekistan, Kasakhstan, Kirgisistan og Tadsjikistan: Via sin russiske partner Vimpelcom er Telenor også involvert i noen av de mest korrupte tidligere Sovjet-republikkene med alvorlige menneskerettsproblemer, via forretningspartnerne nært knyttet til presidenter med dårlig rykte. Verken konsernsjef Jon Fredrik Baksaas, selv medlem av Vimpelcoms styre, eller den norske konsernsjefen i Vimpelcom Jo Lunder, ville uttale seg om hvilke partnere de jobbet gjennom med henvisning til at avtalene skal være konfidensielle.

4. Er den norske stat en ansvarsfull kapitalist?

Også investorer har en mulighet til å bidra til at selskaper de investerer i respekterer menneskerettighetene. Den norske stat er gjennom Oljefondet en av verdens største investorer. Men hva gjør Oljefondet for å prøve å påvirke selskaper i positiv retning?

Vi hører til stadighet at vi nordmenn lever i verdens rikeste land. Den beste illustrasjonen på hvor rike vi er, er oppsamlingen av ubegripelig store pengesummer i det som offisielt heter Statens Pensjonsfond Utland (SPU), til vanlig kalt Oljefondet. Dette er nå blitt verdens største statlige investeringsfond, med over 4000 milliarder kroner på bok¹ spredt mellom aksjer og statsobligasjoner, samt en bitte liten del i eiendomsinvesteringer. Det vil si at hver eneste nordmann – stor som liten og rik som fattig – nå har over 800 000 kroner på en felles sparekonto,

og at den norske stat er en av verdens største investorer.

Hele ideen med Oljefondet er at de verdiene som vi taper ut av våre olje- og gassreserver, bygget opp gjennom millioner av år, skal være til disposisjon for framtidige generasjoner. Det er derfor vi har den såkalte Handlingsregelen, som innebærer at maksimalt 4% av fondets kapital kan brukes i statsbudsjettet hvert år, slik at fondet i prinsippet skal være evigvarende.

Gjennom Oljefondet, som forvaltes av en egen enhet i Norges Bank under oppsyn av Finansdepartementet (Norges Bank Investment Management, NBIM), er alle nordmenn blitt

¹ iflg. NBIMs hjemmeside 9/02/13

deleiere i omtrent alle viktige bransjer og større selskaper verden rundt (i alt over 7400 selskaper), med en samlet eierandel på rundt 1% på alle verdens børser. Eierandelen i hvert selskap er oftest begrenset til rundt 1%, bortsett fra europeiske selskapet der gjennomsnittet er 2,5%. Som NBIM selv påpeker er fondet likevel ofte blant de største enkeltaksjonærene, som sammen med fondets totale størrelse gir mer innflytelse enn eierandelen isolert skulle tilsi.

Når vi har sett hvor ofte store multinasjonale selskaper begår uetiske og også direkte ulovlige handlinger, spesielt i land med svake regjeringer eller der det er konflikt, kan det virke betryggende at Finansdepartementet har fastsatt egne etiske retningslinjer for å sikre at våre sparepenger blir disponert på en akseptabel måte. Spørsmålet er om disse retningslinjene og praktiseringen av dem er god nok.

Det er to ulike måter å utøve samfunnsansvar på gjennom Oljefondet: Gjennom arbeidet til Etikkrådet, og gjennom det NBIM kaller «aktivt eierskap

Etikkrådet:

De etiske retningslinjene kan deles mellom en type bransjer der fondets midler *ikke skal være investert*, det vi kan kalle en «rødsone», og selskaper der departementet *kan vedta utelukkelse* fra investeringsporteføljen etter nærmere vurdering (en «gul sone»).

Den røde sonen gjelder for selskaper som:

- produserer *våpen* (spesielt klasevåpen, kjernevåpen, landminer), eller selger våpen til land som er omfattet av FN-sanksjoner
- produserer *tobakk*

Den gule sonen omfatter selskaper som er ansvarlig for grove *menneskerettsbrudd* (drap, tortur, tvangsarbeid, barnarbeid osv.), alvorlig *miljøskade*, grov *korrupsjon*, eller «andre særlig grove brudd på grunnleggende etiske normer».²

² Retningslinjer for observasjon og utelukkelse fra Statens Pensjonsfond Utlands investeringsunivers,

Her er det ganske stor plass for skjønn i praktiseringen av retningslinjene.

For å vurdere selskapers atferd i forhold til disse reglene er det opprettet et Etikkråd på fem medlemmer, som igjen har et sekretariat til å utrede de sakene som er til behandling. Men Etikkrådet har bare mandat til å *anbefale* at selskaper skal utelukkes, mens det er opp til Finansdepartementet å treffe vedtak.

<http://www.regjeringen.no/nb/sub/styrer-rad-utvalg/etikkradet.html?id=434879>

Til nå har Finansdepartementet vedtatt å trekke Oljefondets investeringer ut av totalt 57 selskaper. 21 av disse har vært våpenprodusenter, 19 har vært tobakksprodusenter, og 10 har vært miljøsyndere (gjelder særlig hogst av regnskog og elvedeponering av gruveutslipp). Bare to selskaper er utelukket av menneskerettighetsgrunner (barnarbeid, arbeiderrettigheter), den siste av disse må vi helt tilbake til 2006 for å finne. To saker gjelder korrupsjon, men begge uttrekksvedtak har senere blitt omgjort og fondet har nå kjøpt seg inn igjen i disse selskapene.

En annen kritikk mot dagens ordning er at Etikkrådet bare har en rådgivende funksjon. Ved at det er opp til Finansdepartementet å fatte vedtak, blir vedtakene ofte mer avhengig av hensyn som ligger utenfor de etiske retningslinjene (avkastning eller utenrikspolitiske hensyn). For eksempel er det hevdet at Etikkrådets anbefaling om å utelukke et kinesisk selskap (PetroChina) ble avvist av Finansdepartementet etter press fra Utenriksdepartementet, av redsel for å forsure et fra før dårlig forhold til Kina. Ved å overlate beslutningsmyndigheten til et politisk uavhengig organ som bare skal rette seg etter de etiske retningslinjene kan forvaltningen bli mindre politisk betent og mer forutsigbar for alle parter.

Eierskapsutøvelse:

Parallelt med Etikkrådets virksomhet har myndighetene pålagt Norges Banks Investment Management (NBIM) å utøve det som kalles *aktivt*

http://www.regjeringen.no/nb/dep/fin/tema/statens_pensjonsfond/ansvarlige-investeringer/retningslinjer-for-observasjon-og-uteluk.html?id=594254

eierskap i de bedriftene der de har aksjer. Det innebærer å formidle de etiske retningslinjene og å påvirke selskapene til å etterleve dem gjennom dialog, samarbeid med andre investorer, stemmegiving og aksjonærforslag på generalforsamling (som også kan innebære å skifte ut styremedlemmer). Tankegangen er at påvirkning gjennom aktivt eierskap skal forsøkes så langt det er mulig, og at denne strategien har større effekt når det gjelder å endre selskapenes praksis. Ved uttrekk mister en den makten en har som eier til å påvirke. Derfor skal det være siste utvei hvis eierskapsutøvelsen ikke gir de resultater en ønsker.

NBIM har valgt å fokusere særlig på 3 områder knyttet til de etiske retningslinjene i eierskapsutøvelsen. Her er det utviklet såkalte forventningsdokumenter som sier noe om hva NBIM som investor forventer at selskapene skal leve opp til når det gjelder:

- barns rettigheter (arbeidsforhold og minstealder samt barns velferd)
- klimaendringer (utslipp av klimagasser og tropisk avskoging, overgang til lavkarbonøkonomi)
- bærekraftig vannforvaltning (hensyn både til knapphet og miljø)

I og med at NBIM i sitt mandat er underlagt FN's Global Compact og OECD's Retningslinjer for multinasjonale selskaper, burde det kunne forventes at hele spekteret av samfunnsansvarstemaer blir respektert. Men som noen av våre eksempler viser kan det stilles et stort spørsmål ved om dette er tilfelle i praksis.

Et av problemene med aktivt eierskapsutøvelse er at kommunikasjon med selskapene om disse sakene vanligvis ikke blir offentliggjort, angivelig av hensyn til forretningshemmeligheter. Det er altså umulig å få vite om NBIM snakker med selskapene, og hva de eventuelt snakker med selskapene om. Dette kan oppfattes å stå i strid med Norges Banks overordnede prinsipper om åpenhet og innsyn i fondets forvaltning.

NBIM og deres forvaltning av oljefondet høstet nylig massiv kritikk fra OECDs norske kontaktpunkt etter at ForUM klaget NBIM inn for brudd på OECDs retningslinjer. Kontaktpunktet stiller spørsmål om hvorvidt NBIM overhodet er i stand til

å ivareta sitt etiske ansvar, og skriver videre at de opererer innenfor en massiv kultur av uvilje mot åpenhet og med en svært begrenset forståelse av sitt menneskerettighetsansvar.

<http://www.forumfor.no/Artikler/7336.html>

Oljefondet står overfor et stort dilemma når hensynet til best mulig avkastning av det norske folkets oljeformue og dermed framtidige norske generasjoners velferd, skal stilles opp mot det ansvaret som skal vises overfor menneskerettigheter, miljø og velferd i land der denne formuen er investert. NBIM sier selv at dets langsiktige investeringsperspektiv tilsier at hensyn til sosiale spørsmål og miljø også er viktig for god avkastning. Men mange vil hevde at fondet i realiteten opptrer som en helt vanlig børsspekulant der den kortsiktige avkastningen er hovedmålet.

Det norske systemet kunne ha mye å lære av andre land. *Sverige* har sine AP-fond (riktig nok bare med rundt en femtedel av de ressursene det norske fondet råder over) med et eget Etikkråd, som ser ut til å praktisere mer åpenhet enn hva som er tilfellet i Norge. Hovedvekten der legges på selskapsdialog, mens det er få tilfeller av uttrekk. *Nederlands* største pensjonsfond, PGGM (ca. en fjerdedel av det norske fondet) ser ut til både å drive dialog med og vedta uttrekk fra en langt større andel av porteføljen enn det som skjer for det norske fondets vedkommende, og informasjonen om dette er langt mer omfattende og åpen.

Oljefondet støtter motstandere av mer klimavennlig USA-politikk

Under det siste klimatoppmøtet i Doha klaget den norske miljøministeren Bård Vegar Solhjell – sammen med alle miljøvennlige krefter i verden – nok en gang over hvordan USA aktivt motarbeider alle forsøk på å få til helt nødvendige internasjonale avtaler for å begrense global oppvarming. Det framstår da som et paradoks at norske myndigheter tillater Oljefondet å investere i noen av de selskapene som mest aktivt bygger opp under denne holdningen fra USA, ved å motarbeide selv beskjedne forsøk fra Obama-administrasjonen på å legge om kursen i mer miljøvennlig retning. Dette skjer selv om oljefondet selv erkjenner at global oppvarming "kan få alvorlige konsekvenser for fondets investeringer".

Åtte USA-baserte kullkraftselskaper har siden 2010 brukt over 70 millioner dollar (400 millioner kroner) på lobbyvirksomhet mot alle forsøk fra president Obama på å skjerpe det amerikanske forurensningsdirektoratet (EPA) sine utslippskrav overfor kullkraftverk. Oljefondet har investert over 1,5 milliarder kroner i fem av disse selskapene (American Electric Power, Ameren, DET, GenOn og Southern). Disse selskapene slapp i 2011 ut over 400 millioner tonn CO₂, ca. åtte ganger Norges totale utslipp. Store mengder andre utslipp av svoveldioksid,

nitrogenoksid, kvikksølv med mer utgjør ifølge en rapport fra den anerkjente organisasjonen *Natural Resources Defense Council** hovedårsaken til mellom 3000 og 8000 dødsfall, ca. 45 000 nye tilfeller av astma og lungesyke, med en kostnad i helseutgifter på mellom 20 og 60 milliarder dollar årlig.

Enda mer lobbymakt utøves av den amerikanske olje- og gassindustrien, der Oljefondet også har store investeringer. 146 millioner dollar brukte denne industrien på politisk lobbyvirksomhet i 2011, og 90% av medlemmene i Kongressen (med sterk overvekt av republikanere) fikk valgkampstøtte fra denne lobbyen. Sammen med kullkraftlobbyen brukes denne makten systematisk til å gjøre det omtrent umulig for Obama-administrasjonen å få vedtatt nødvendige reguleringer på hjemmeplan og slutte seg til mer miljøvennlige globale omlegginger.

Oljefondet har altså valgt å investere milliardbeløp i de selskapene som bruker alle sine krefter på å motarbeide de internasjonale klimaforhandlingene, og dermed indirekte til å undergrave den kampen som Norge sammen med EU og noen få andre vestlige land utkjemper for å få USA til å ta sitt ansvar i de samme forhandlingene.

Norges to ansikter i Zambia

I en årrekke har Norad og den norske ambassaden i Zambia stilt seg i spissen for å kartlegge skatteunndragelser og internprising i kopperindustrien, som til sammen har berøvet den zambiske statskassen for enorme beløp. I 2006 påviste en gruppe ledet av Ea Joly at kopperselskapene eksporterte for 3 milliarder dollar, men bare betalte 50 millioner (1,7%) i skatt. I 2007 utgjorde skatteinntektene fra denne industrien bare 0,2% av brutto nasjonalprodukt, mens kopperet representerte 70% av landets eksportverdi. Norge sa seg villig – på vegne av det internasjonale samfunnet – til å finansiere topp internasjonal ekspertise til å gå systematisk gjennom avtaler med kopperselskapene og landets skattelover. Ifølge Joly ble det funnet store uregelmessigheter, noe som førte til at regjeringa i 2008 kansellerte alle avtalene og innførte et nytt skatteregime, til store protester fra selskapene som i to år holdt tilbake alle skatteinnbetalinger mens de forhandlet med myndighetene. Til slutt ble det enighet om et regime der selskapene nå betaler en skatt på rundt 47% av sine rapporterte overskudd, hvilket beregnes å utgjøre 40% av alle skatteinntekter i landet og 7% av brutto nasjonalprodukt. Altså slett ikke noe dårlig resultat i forhold til utgangspunktet.

Kopperindustrien i Zambia domineres av det sveitsiske selskapet Glencore, et selskap med en meget rufsete

historie. Grunnlegger Mark Rich ble dømt i den største skattesviksaken i USA noen sinne, og den nåværende lederen Ivan Glasenberg tjente 2 milliarder USD på ulovlig oljesalg til Sør-Afrika under apartheid. Glencore er også anklaget for barnearbeid og vold mot lokalbefolkningen i Kongo, pengeoverføringer til paramilitære masse mordere i Colombia.

I 2011 gjennomførte Glencore en gigantisk børsemisjon, som skaffet selskapet 10 milliarder USD, med enorme beløp til fordel for Glasenberg og et hundretalls ansatte i selskapet. Dette førte bl.a. til økte skatteinntekter tilsvarende 2,2 milliarder NOK til den lille og superrike kommunen Rüschiön utenfor Zürich i Sveits med 5300 innbyggere, blant dem Ivan Glasenberg. Den norsk-initierte regnskapsrapporten var offentlig kjent da denne emisjonen fant sted. Likevel valgte Oljefondet å gå inn i emisjonen og kjøpe Glencore-aksjer for 900 millioner kroner.

En usedvanlig god dokumentar om denne saken gikk på NRK som del av serien "Hvorfor fattigdom?" i desember 2012:

<http://tv.nrk.no/serie/hvorfor-fattigdom/koid20000910/sesong-1/episode-7>

Se også filmen Good Copper, Bad Copper: <http://www.youtube.com/watch?v=uamzirlswjk>

Norsk svartelisting brukt av indisk Høyesterett

I 2007 fulgte Finansdepartementet Etikkrådets tilrådning om å utelukke britiske Vedanta Resources Plc, et av de største gruveselskapene i India (bauksitt, kopper, sink, gull). Grunnen til at Etikkrådet mente at Oljefondet burde selge seg ut var at Norge gjennom investeringen i Vedanta sto i fare for å medvirke til alvorlig miljøskade og menneskerettighetsbrudd i India. Blant annet ville 120 familier fra den lokale urfolksgruppen Dongra Kondh i den indiske delstaten Orissa måtte tvangsflyttes fra sine hjem dersom Vedanta skulle få utvide gruvevirksomheten sin slik de ønsket.

Etikkrådet uttalte at selskapet «mangler interesse for og vilje til å gjøre noe med de alvorlige og langvarige skadevirkningene som selskapets virksomhet påfører mennesker og miljø». Både Storebrand og den store aksjeforvalteren Martin Currie Investment fulgte etter og solgte sine aksjer. Indisk Høyesterett henviste til Etikkrådets uttalelse og Oljefondets salg av aksjene som begrunnelse for å nekte selskapet konsesjon til en bauksittgruve. Dette viser at det norske Oljefondet kan ha stor innflytelse.

Chevron / Ecuador

I snart to tiår har de to amerikanske oljegigantene Texaco og Chevron (Chevron overtok Texaco i 2001) ligget i rettstvist omkring ansvaret for enorme forurensninger i Amazonas-jungelen i Ecuador. I perioden mellom 1964 og 1992 dumpet Texaco enorme mengder giftig avfall i regnskogen, og dette avfallet har sivet ut i jordsmonn, grunnvann og elver. Det har vært påvist kraftig økning av krefttilfeller, barneleukemi, spontan-aborter og barn født med alvorlige misdannelser, som urfolkene i områdene mener kan føres direkte tilbake til uansvarlig oljevirkosomhet. Rettssakene har vært overført fram og tilbake mellom USA og Ecuador, etter påtrykk fra Chevrons stab på 500 advokater. Men Chevron har ikke vunnet fram. Ecuadors appellrett (siste instans før Høyesterett) fastholdt i januar 2012 at Chevron må betale en erstatning på 18 milliarder dollar. Seinere forsøk på å blokkere denne dommen er også blitt avvist av USAs Høyesterett.

Oljefondet sitter på en aksjepost på 8 milliarder kroner i Chevron. En lang rekke andre aksjonærer,

til sammen med aksjer for flere hundre ganger Oljefondets post, har i brev til Chevron forlangt at Chevron må vurdere å oppgi sin konfrontasjonsstrategi og finne fram til en minnelig ordning som i realiteten innebærer å erkjenne sitt ansvar og gjøre opp for seg. Norske Storebrand har skrevet under på dette brevet.

På tross av påtrykk fra blant annet Norsk Folkehjelp³ – som samarbeider med de indianske organisasjonene i Ecuador og kjenner saken inngående, og LO-forbundet Industri og Energi, nekter Oljefondet å gjøre bruk av sin eierskapsdialog i denne saken og slutte seg til protestbrevet fra de andre aksjonærene. Etikkrådet har unnlatt å anbefale uttrekk, med henvisning til at forurensningen alt har skjedd og at deres mandat dreier seg om framtidig skade. Norsk Folkehjelp svarer med at oljesølet fortsatt ligger der, og at striden bl.a. dreier seg om å pålegge selskapet å rydde opp etter seg.

¹ [http://www.folkehjelp.no/Nyheter/2012/Chevron-taper-soeksmaal-igjen/\(language\)/nor-NO](http://www.folkehjelp.no/Nyheter/2012/Chevron-taper-soeksmaal-igjen/(language)/nor-NO)

5. FN presser bedriftene

FNs menneskerettighetsråd ble i 2011 enige om "Retningslinjer for selskaper og menneskerettigheter. For første gang er FN's menneskerettighetssystem gjort gjeldene for verdens bedrifter, men uten at de kan straffes for overgrep de måtte gjøre. De nye retningslinjene er uansett et skritt framover.

Det har i mange år vært en debatt om hvilket ansvar næringslivet har når det skjer brudd på menneskerettighetene. Fordi menneskerettighetene først og fremst er staters ansvar, har det vært vanskelig å komme fram til anerkjente internasjonale prinsipper for dette. Det har i FN-systemet vært jobbet med å lage en egen konvensjon for å kunne holde selskaper direkte ansvarlige for menneskerettighetsbrudd, men dette arbeidet møtte stor motstand og stoppet opp tidlig på 2000-tallet.

En arbeidsgruppe, ledet av Harvard-professor John Ruggie, finansiert av blant annet Norge, la fram et forslag til retningslinjer for selskaper og menneskerettigheter etter seks års arbeid. FN's retningslinjer er mindre forpliktende enn en konvensjon (som ville vært juridisk bindende for de statene som ratifiserer), men de kan likevel anvendes som retningsgivende for en domstol, det som gjerne kalles "myk lov". Det blir mye opp til den politiske viljen i de enkelte land hvor strengt slike retningslinjer blir tatt.

Hovedessensen i disse prinsippene er en tredeling mellom

- staters *plikt til å beskytte menneskerettigheter* (slik det er nedfelt i en rekke internasjonale konvensjoner)
- bedrifters *ansvar for å respektere menneskerettigheter*
- *tilgang til oppreisning (remedy)* for ofrene for menneskerettighetsbrudd (anses som en del av statenes plikt, men bedriftene har et medansvar)

Når det gjelder bedriftenes ansvar, innebærer det både et ansvar for å unngå at rettighetene til enkeltborgere eller grupper blir brutt, og for å rette opp MR-brudd de har forårsaket eller bidratt til.

Det viktigste hjelpemiddelet FN's retningslinjer ber selskapene om å benytte seg av for å leve opp til

sitt ansvar for å respektere menneskerettighetene, er det som på engelsk kalles «*Human Rights Due Diligence*». *Due Diligence* blir på norsk omtalt som aktsomhetsvurdering eller risikoanalyse. En slik aktsomhetsvurdering eller risikoanalyse vil dreie seg om å vurdere om en virksomhet innebærer noen grad av fare for at selskapet kan komme til å medvirke til at det begås menneskerettsbrudd, og foreslå tiltak for å hindre eller lindre skade.

FN's Retningslinjer er nå også innebygget i to andre viktige dokumenter som norske bedrifter forholder seg til når de opererer i utlandet: OECDs Retningslinjer for multinasjonale selskaper (som ligger til grunn for arbeidet i OECDs Kontaktpunkt (se kap. 6) og IFC Sustainability Framework⁴, Verdensbankens lånemekanisme til private som blant annet Norfund og banker forholder seg til når de finansierer kommersielle prosjekter i utviklingsland.

Siden FN's Retningslinjer ble vedtatt i 2011, er det etter det vi forstår svært få norske selskaper som har innført noen rutine for å gjennomføre slike menneskerettighetsundersøkelser. Det eneste norske selskapet vi kjenner til som har satt i gang et arbeid med å få slike rutiner på plass, er Statoil. Statoil tenker seg å gjøre dette som en del av sine mer omfattende risikovurderinger når selskapet planlegger ny virksomhet.

Et første skritt på veien til å få næringslivet til å ta disse retningslinjene på alvor, kan være å innføre obligatoriske standarder for slike MR-undersøkelser. Om Norge ønsker å gå foran med et godt eksempel (slik det stadig sies i offentlige dokumenter og politikertaler at vi skal), kunne det for eksempel være en ide å etablere en forskrift med slike obligatoriske standarder, og i første omgang pålegge bedrifter med vesentlig statlig eierskap å gjøre bruk av dem.

(se: Human Rights Due Diligence: The Role of States (anbefaling fra en internasjonal ekspertgruppe) rapporten finner du her: http://issuu.com/_icar_/docs/human_rights_due_diligence__the_role_of_states

⁴ IFC, International Finance Corporation, er Verdensbankens enhet for private investeringer.

6. "De rikes klubb" vil løse konflikter

Et av de mest omfattende regelverkene som Norge er bundet av når det gjelder næringslivets samfunnsansvar, er OECDs retningslinjer for flernasjonale selskaper⁵ (der FNs retningslinjer inngår). Som medlemsland i OECD er Norge forpliktet til å ha et såkalt Kontaktpunkt for å overvåke at disse retningslinjene blir fulgt. *OECDs kontaktpunkt* er ingen juridisk instans som kan gi bindende pålegg, og det tar ikke opp saker på eget initiativ. Kontaktpunktet tar imot og behandler klager, og skal legge til rette for å belyse, megle og om mulig finne tiltak som kan løse klager om påståtte brudd på retningslinjene gjennom dialog mellom partene. Om dette ikke fører til enighet kan kontaktpunktet komme med en slutterklæring der den oppsummerer sitt syn på saken.

Klagene til kontaktpunktet behandles av et utvalg på fire personer, etter innstilling fra de to hovedpartene i arbeidslivet, arbeidsgiverne (NHO) og fagbevegelsen (LO) samt Forum for Utvikling og Miljø (ForUM) på vegne av norske frivillige organisasjoner. Lederen blir oppnevnt av regjeringen. Kontaktpunktet har også et lite sekretariat.

Kontaktpunktet har hittil behandlet ti klagesaker. Klagene er kommet fra NGOer, miljøorganisasjoner og fagbevegelsen, og blant de selskapene som er blitt klaget inn er Statoil, Aker Kværner, Statens Pensjonsfond (ved Norges Bank), Kongsberg Automotive og det delvis statseide fiskeoppdrettselskapet Cermaq, samt den nordiske storbanken Nordea.

Bare én sak har hittil endt opp med et forlik mellom partene – som er det utfallet

kontaktpunktet helst ønsker seg. Det gjelder klagen fra Naturvernforbundet og ForUM mot Cermaq (se egen boks). Men forliket har i dette tilfellet ikke ført til at de forholdene det ble klaget på i vesentlig grad har blitt rettet opp.

I de andre klagesakene har kontaktpunktet ofte enten kommet til at det ikke har mandat til å behandle klagen, eller at det ikke er grunnlag for den.

Statoil ble innklaget av norske miljøorganisasjoner med påstand om at selskapets investeringer i oljesand i Canada har bidratt til at Canada brøt sine internasjonale forpliktelser om å redusere klimagassutslipp, og at Canadas oljesand må forbli urørt hvis verden skal ha mulighet til å stabilisere klimaet. Klagen peker på at et norsk statlig selskap har et særlig ansvar for å bidra til at både Norge og andre stater, som Canada, holder sine internasjonale klimaforpliktelser. Kontaktpunktet sier i sitt svar at denne klagen snarere må rettes mot Canadas politikk om å tillate oljesandutvikling, enn mot måten Statoil opptre på innenfor rammen av denne politikken.

Aker-Kværner ble innklaget av ForUM for brudd på menneskerettighetsforpliktelser på bakgrunn av at deres heleide amerikanske datterselskap Kværner Process Services Inc. leverte bygnings- og vedlikeholdstjenester til Guantánamo-fengselet på USAs marinebase på Cuba. Guantánamo ble brukt til å internere påståtte Al Qaida-fanger etter 11. september-angrepet mot New York, og det har seinere blitt dokumentert at det er begått alvorlige menneskerettsbrudd der. Saken gjaldt hvorvidt Aker-Kværner hadde medvirket til eller profitert på at slike menneskerettsbrudd. Kontaktpunktet kom til at den virksomheten som selskapet utførte i hvert fall delvis hadde berørt de innsatte. Uten å kritisere selskapet direkte ble det gitt en oppfordring om å vise særlig årvåkenhet når det gjaldt engasjementet på Guantánamo. Selskapet ble oppfordret til å utarbeide egne etiske retningslinjer og anvende disse i alle land hvor det er involvert.

⁵ OECD, Organisasjonen for økonomisk samarbeid og utvikling, er en sammenslutning av verdens 34 rikeste land (hovedsakelig Vest-Europa og Nord-Amerika pluss Australia, New Zealand, Japan, Korea, Mexico, Chile). OECD har laget et sett retningslinjer for ansvarlig næringsliv, og mer spesifikke retningslinjer for statseide selskaper

Kongsberg Automotive ble innklaget av Fellesforbundet, et av de største forbundene i LO, for at et datterselskap i Ohio, USA, hadde begått brudd på den frie forhandlingsretten for arbeidstakere. Spørsmålet var om den norske delvis statseide bedriften hadde godkjent innleie av uorganisert arbeidskraft under en *lockout*⁶ som var del av en arbeidskonflikt i USA, og dermed

hadde begått et brudd på OECDs retningslinjer. I denne saken var Kontaktpunktet delt mellom et flertall som mente at handlingen ikke var direkte i strid med OECDs retningslinjer, og et mindretall (LOs representant) som mente at et brudd på såkalt "ulovfestet rett og tradisjon" i norsk arbeidsliv også måtte være å betrakte som brudd på OECDs retningslinjer.

Cermaq-saken

Naturvernforbundet og ForUM klaget på Cermaq, et norsk fiskeoppdrettselskap gjerne omtalt som en "laksegigant", med påstander om at virksomheten deres i Chile ikke var bærekraftig, at den ikke i tilstrekkelig grad ivaretok hensyn til urfolksrettigheter og arbeidstakernes rettigheter.

Til tross for at kontaktpunktet hadde lite ressurser til å hente inn uavhengige vurderinger av situasjonen ved Cermaqs anlegg i Chile, ble partene enige om å starte mekling for å komme fram til en løsning. I en felles erklæring var det enighet om betydningen av bærekraftig bruk av naturressursene i oppdrettsnæringen. Selskapet erkjente at oppdrettsnæringen i Chile, inkludert deres egen virksomhet, ikke var bærekraftig slik den var drevet før en stor fiskehelsekrise oppsto i landet i 2007. "Vi har lært av kollapsen i Chile, og gjennomført en rekke konkrete forbedringer", sa styreformannen i selskapet. Cermaq erklærte seg beredt til å ta sitt samfunnsansvar på alvor og holde videre kontakt med de berørte organisasjonene.

Klagerne anerkjente at Cermaq hadde lært av krisa i Chile og at selskapet var i ferd med å gjennomføre positive endringer når det gjaldt både miljø,

menneskerettigheter og spesielt urfolks- og arbeidstakerrettigheter.

Høsten 2012 fikk ForUM utført en studie i Chile for å vurdere hvordan den framforhandlede felleserklæringen var blitt fulgt opp på lokalt nivå. ForUM deltok også på et stort møte i Santiago i Chile hvor studien ble presentert. Representanten fra ForUM var svært skuffet da det viste seg at lite var endret og at verken urfolksorganisasjoner, fagbevegelsen eller miljøorganisasjonene var invitert til noe samarbeid med Cermaq. Selv om det var framgang å spore i forhold til fiskehelse hadde avtalen ikke medført noen endringer med hensyn til urfolksrettigheter eller faglige rettigheter for de ansatte. ForUM mener derfor at slike avtaler i regi av kontaktpunktet må være mer konkrete med tidsfrister for lokal oppfølging, om de skal ha den ønskede effekten.

<http://naturvernforbundet.no/naturvern/fiske/laksegigant-skifter-kurs-article25426-153.html?categoryID=153&offset3262=4>

<http://www.youtube.com/watch?v=n117j6z2488>

⁶ En *lockout* er en handling under en arbeidskonflikt der en arbeidsgiver utestenger arbeiderne fra bedriften, ofte som et svar på streik fra de fagorganiserte. Begge deler er lovlige virkemidler for eksempel når det blir brudd i lønnsforhandlingene, men i Norge anses det ikke å være innenfor det som kalles "spillereglene i arbeidslivet" om bedriften tar inn andre arbeidere til å gjøre den samme jobben. Dette anses som streikebryteri, noe arbeiderbevegelsen alltid har slått hardt ned på uten at det klart lovstridig.

7. Aktøren på innsiden – er fagbevegelsen på lag med sjefene eller ofrene?

De fleste norske, flernasjonale konsernene sier de er gode på å ta samfunnsansvar. Likevel begår de stadige overtrap. Hva er det som feiler?

Viktig er det at ledelsen ofte har 99 prosent fokus på å tjene mest mulig penger, mens stadig større CSR-staber sliter med å få ørens lyd. Det snakkes mye, men gjøres for lite. Samtidig øker forventningen fra omverdenen kontinuerlig – det som ble akseptert i år 2000 holder ikke mål i 2013. Som med korrupsjonen: Norske bedrifter fikk skattefradrag for bestiklinger i utlandet til langt ut på 90-tallet, nå dømmes Norconsult mens delstatlige Yara av etterforskes av Økokrim for slike bestiklinger.

Noen hevder dette skyldes mangelen på lover og straffeoppfølgning, eventuelt mangel på insentiver for de beste selskapene. I fraværet av denne typen oppfølgningstiltak, blir det viktig å se på hvilke roller og oppgaver som de sentrale interessentene har når bedrifter tar samfunnsansvar. Hva gjør for eksempel de ansatte gjennom sine tillitsvalgte når en miljøversting skal kjøpes opp eller innfødte mister drikkevannet når bedriften etablerer seg i Brasil eller Kina? Hvordan jobber de i forhold til de frivillige organisasjonene, går de til Natur og Ungdom og samler kritisk informasjon gjennom deres samarbeidspartnere i disse landene? Eller snakker de med Regnskogfondet eller Framtiden i våre hender?

Alternativt kunne de lage en allianse med bedriftens eier, i tilfellet Statoil med Olje og Energidepartementet, for Hydros del, Nærings- og Handelsdepartementet. Hvem gjør hva – og lages det noen allianser?

Her er det også gode tradisjoner å støtte seg på. Fagbevegelsen har jobbet internasjonalt gjennom mange tiår. Boikott av Sør-Afrika bidro sterkt til apartheidregimets fall, mange deltok aktivt i kampen mot Franco i Spania, som regel i samarbeid med andre nasjoners fagbevegelser. Det

er samarbeid over landegrensene på mange områder.

I praksis vet vi imidlertid ikke så mye hva tillitsvalgte gjør i Statoil, Hydro, Yara, Telenor osv. Grunnen er først og fremst at de ansattes representanter i styret ikke bringer videre fortrolig styreinformasjon. Informasjons-eksklusiviteten respekteres fullt ut som prinsipp og er en grunn til at denne særnordiske ordningen med styre-representasjon for ansatte fungerer godt. Mange ganger har ledende tillitsvalgte stått sammen med ledelsen/hovedeieren når det har stormet rundt en bedrift, for eksempel har Kjell Inge Røkke mange ganger mobilisert egne tillitsvalgte og sikret støtte fra LO sentralt.

Likevel er det ingen tvil om at samfunnsansvar er et kjerneområde for fagbevegelsen. Enten det heter bærekraftig utvikling eller internasjonal solidaritet, eller for den saks skyld treparts-samarbeid og moderat lønnsvekst, så har norsk fagbevegelse lange tradisjoner. Det samme har bedrifter som i mange år jobbet systematisk for å utvikle lokalsamfunnene de virket i.

Men hva skjer når de drar til utlandet, til de fattigste utpostene? La oss høre hva LO-leder Roar Flåthen sier:

«I Norge har vi sterke fagforeninger, og ansatte har sine representanter i styrende organer. Det forplikter både til å ta initiativ til å påvirke internt i selskapet og til å tørre å si fra når ting ikke går som det skal» (Forord «Samfunnsansvar – hva kan de tillitsvalgte gjøre»)

Dette er lovende retorikk, og gir støtte til tillitsvalgte som våger å utfordre sine egne sjefer.

Hvordan jobber så en enkelt tillitsvalgt for å få gjennomslag? Hvordan påvirke slik at investeringer i, oppkjøp og drift av selskaper i utlandet best mulig sikrer en bærekraftig utvikling?

Særskilt for fagforeningenes posisjon er at de kan påvirke gjennom «internasjonale rammeavtaler». Disse «konsernavtalene» gir tillitsvalgte anledning til å ta opp saker i bedriftenes styrende organer, der det også noen ganger sitter ansatte-representanter. Dette betyr at de kan legge fram sine synspunkter i forkant av vedtak om oppkjøp eller igangsettelse av virksomhet. Spesielt vil disse være opptatt av om retten til å organisere seg er respektert, om de ansatte blir hørt i konflikt-situasjoner, om det er regulerte arbeidsforhold, godt arbeidsmiljø, om andre arbeidstaker-rettigheter er ivaretatt på en tilfredsstillende måte. Kort sagt kan de stille spørsmål om konsernet sikrer alle ansatte grunnleggende faglige rettigheter. Samtidig kan dette være en kanal for å reise spørsmål om mulige miljøproblemer og påvirkning av urbefolkning, forholdet til lokalsamfunn osv.

Rent formelt er slike rammeavtaler basert på rettigheter nedfelt i FNs Menneskerettighets-erklæring, i ILOs kjernekonvensjoner om grunnleggende prinsipper og rettigheter i arbeidslivet og OECDs retningslinjer for flernasjonale selskaper. Partene har et felles ansvar for å nå målene gjennom et aktivt og konstruktivt samarbeid mellom de fagorganiserte og konsernet. Hensikten er å få selskapene til å oppføre seg på samme måte i utlandet som de gjør på hjemmebane. I tillegg forplikter selskapet seg til å påvirke samarbeidspartnere til å opprettholde samme standard.

Regjeringen har i sine stortingsmeldinger oppfordret bedriftene til å inngå konsernavtaler.

På papiret er altså dette et system som fungerer. Det finnes nå 110 konsernavtaler på verdensbasis, de fleste i selskaper med hovedkontor i Europa. Og tallet er økende. I Norge er det Statoil, Norske Skog, Veidekke, Norsk Hydro og Aker som har slike avtaler.

Det foreligger ingen evaluering av hvordan avtalene fungerer. Tillitsvalgte selv er åpne for at slike avtaler ikke er svaret i seg selv på utfordringene knyttet til faglige rettigheter og eventuelle brudd på menneskerettighetene, av blant annet følgende grunner:

- De nasjonale tillitsvalgte som sitter i styret og som er sentrale i en eventuell påvirkning av strategisk bedriftsvedtak er først og fremst ansvarlige overfor de ansatte hjemme
- Det er vanskelig å sette seg inn i forholdene i land som Brasil, Qatar, Angola. Det finnes ingen tradisjon for å samarbeide med hjemlige eller lokale pressgrupper som kunne være en viktig informasjonskilde og samarbeidspartner i saker der de tillitsvalgte har liten kapasitet til å gjøre seg kjent med forholdene i de ulike landene. Her ligger det et stort potensial om norske tillitsvalgte hadde vist mer interesse for å trekke på det enorme nettverket og kunnskapsmaterialet norske frivillige organisasjoner sitter på.
- Man kan bli stilt overfor valg mellom «pest eller kolera», der interessene i hjemlandet uansett vil veie tyngst til slutt

Tabell 1:

Oversikt over de viktigste statsdominerte norske selskaper med stor virksomhet i land eller innenfor sektorer der det kan forekomme brudd på menneskerettigheter

Selskap	Virksomhet	Statlig andel	Ansvarlig dep	Land/temaer
Statkraft	Planlegge og drive energianlegg	100	NHD	Opererer utenfor Europa gjennom SNPover, deleid sammen med Norfund, med eierandeler i 17 vannkraftanlegg i Sør-Amerika og Asia samt vindpark i Chile
Norfund	Risikoinvestering, lån og garanti til næringsvirksomhet i u-land	100	UD	Instrument i norsk utviklingspolitikk i fattige land, konsentrasjon om sørlige og østlige Afrika, Sørøst-Asia og Mellom-Amerika
Statoil	Petroleum og andre energiprodukter	67	OED	Virksomhet i over 30 land, blant dem Algerie, Angola, Aserbajdsjan, Brasil, Cuba, Ghana, India, Indonesia, Iran, Libya, Nigeria, Mosambik, Russland, Surinam, Tanzania, Tyrkia, Venezuela
Telenor	Telekommunikasjon med hovedvekt på mobiltjenester og bredbånd	54	NHD	Aktiv i Asia (Pakistan, India, Bangladesh, Thailand, Malaysia) Sentral-Europa (Ungarn, Serbia, Montenegro) og Øst-Europa (Russland, og via partner VimpelCom også i Usbekistan, Kasakhstan, Kirgisistan og Tadsjikistan)
Kongsberg-gruppen	Høyteknologiske systemer for olje-/gass (Kongsberg Oil & Gas Technologies), skipsfart (Kongsberg Maritime) våpen og romfart (Kongsberg Defence Systems, Kongsberg Protech Systems)	50	NHD	Aktiv i mer enn 25 land (blant dem i mange land med olje- og gassvirksomhet), leveranse av avanserte og ofte omstridte våpensystemer primært til andre Nato-land (men ofte i bruk utenfor Nato-land)
Nammo	Utvikling og produksjon av ammunisjonsprodukter	50	NHD	Utgjør sammen med Kongsberg-gruppen den norske militærindustrien, med leveranser bl.a. til

Selskap	Virksomhet	Statlig andel	Ansvarlig dep	Land/temaer
	rakettmotorer (tidligere Raufoss Ammunisjon)			USAs våpenindustri
Cermaq	Internasjonalt ledende selskap innen havbruk, fiskeoppdrett (særlig laks og ørret) og fiskefôr	44	NHD	Omfattende virksomhet i Chile, også i Vietnam
Yara International	Produksjon av mineralgjødning til landbruk, også miljøteknologi (del av Norsk Hydro inntil 2004)	36	NHD	Verdens største produsent av mineralgjødning med salg til 150 land. Produksjon bl.a. i Brasil (bl.a. en fosfatgruve), Trinidad/Tobago, Libya, Qatar, Kina, Malaysia
Norsk Hydro	Produksjon av aluminium (fra råstoff til ferdig produkt)	34	NHD	Stor bauksittgruve i Brasil, smelteverk bl.a. i Brasil og Qatar, produksjon i Brasil, Argentina, Mexico, Marokko, India, Kina, Malaysia, ansatte i 40 land
DNB	Norges største finanskonsern, finansiering av norske utenlandsinvesteringer og internasjonal handel, global aktør innen shipping, energi, fiskeri og havbruk	34	NHD	13 representasjonskontorer utenfor Norge, bl.a. i Chile, Brasil, India Mumbai og Chennai), Kina (Shanghai og Hong Kong) og Singapore
Aker Holding	Ingeniør- og teknologiprodukter til olje-, gass- og petrokjemianlegg (gjennom 40% eierskap i Aker Solutions)	30*	NHD	Produksjonsvirksomhet i bl.a. Brasil, Angola, Nigeria, Indonesia, Malaysia, Forente arabiske Emirater, sentral-asiatiske land

* Staten eier 30% av aksjene i Aker Holding, som igjen eier 40% av aksjene i Aker Solutions. Gjennom en aksjonæravtale har Staten og de øvrige aksjonærene i Aker Holding (bl.a. Kjell Inge Røkke) såkalt negativ kontroll når det gjelder utviklingen i Aker Solutions

Når det gjelder Statens innflytelse i disse selskapene må det skilles mellom heleide statsselskaper (bl.a. Statkraft og underselskapet SN Power), selskap med 2/3 statlig eierandel (inkludert Statoil) der staten har såkalt "positiv kontroll", og selskap med 1/3 eller mer statlig eierandel der staten har såkalt "negativ kontroll" (dette gjelder altså også Aker Solutions).

Kilder: Stortingsmelding 13 (2010 – 2011), kapittel 6 (Om selskapene i Statens direkte eierskap): <http://www.regjeringen.no/nb/dep/nhd/dok/regpubl/stmeld/2010-2011/meld-st-13-2010-2011/6.html?id=637174>, samt de enkelte selskaperes hjemmesider

THE OSLO CONFERENCE ON CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY

OSLO, NORWAY, 13–14 November 2012

Final statement

The Oslo Conference on Corporate Social Responsibility (CSR) gathered approximately 500 representatives from governments, business, academia, trade unions and non-governmental organisations (NGOs). The participants came from more than 50 countries and all parts of the world. The conference was a follow-up to the 2007 Oslo Conference on Partnerships for Sustainable Development.

Norwegian Minister of Foreign Affairs Espen Barth Eide would like to thank all conference participants for sharing their knowledge, experiences, views and recommendations. He would also like to thank the institutions and partners that supported the conference.

Besides *taking stock of CSR achievements*, the conference focused on three themes:

- *The dissemination and implementation of the international CSR frameworks¹*
- *The growing impact of human rights in the field of CSR, and*
- *Future CSR challenges and opportunities.*

Key findings

Taking stock of CSR achievements: It is evident that CSR has made a difference to how business is conducted, but there is still a long way to go. Too many people still see their lives being negatively affected because of corporate misconduct. Progress made in the field of CSR has been incremental, making it difficult to see positive developments from one year to the next. However, over the last decade substantial headway has been made. Attitudes have changed fundamentally. What was considered acceptable ten years ago will in many cases be considered unacceptable or may even be illegal today.

There is a growing awareness of CSR in the business community. An increasing number of companies have ethical guidelines in place, and CSR provisions are being integrated into their operations and business strategies. There is an abundance of CSR-related tools such as guidelines and checklists, and there is no excuse for not using them. In many areas we are seeing a shift from confrontation to cooperation, paving the way for the implementation of practical CSR-related tools.

¹ In this context the UN “Protect, Respect and Remedy” framework and “Guiding Principles”, the UN Global Compact, the OECD Guidelines for Multinational Enterprises, ISO 26 000 and the Global Reporting Initiative are considered the most important.

The business community has come a long way in accepting its responsibility to respect human rights. This was evident during the process to develop the UN Guiding Principles on Business and Human Rights. We are also seeing many industry-driven CSR initiatives such as sector standards and norms, best practices and other voluntary schemes.

Dissemination and implementation of the international CSR frameworks are considered the most important tasks at hand with a view to advancing the CSR agenda.

The UN Guiding Principles on Business and Human Rights represent a watershed that opens the way to more coherent approaches to CSR. The duties of states to protect human rights and the responsibilities of businesses to respect them are described in the same document. When things go wrong and corporate misconduct occurs, judicial or non-judicial grievance mechanisms are to provide justice and remedy for affected individuals or groups. The OECD National Contact Points play an important role in this regard.

The due diligence process outlined in the Guiding Principles provides businesses with a tool for exercising CSR on a practical level. If applied everywhere, this will create a level playing field for businesses. The OECD Guidelines for Multinational Enterprises, updated in 2011, extend the scope of due diligence to most aspects of CSR. This makes it possible for the business community to address diverse CSR issues using the same methodology.

The more due diligence is used, the more it will be mainstreamed and eventually become part of international customary law. Mandatory forms of due diligence are emerging, and they may have a major impact, for instance on procurement and sectors such as mining and finance.

Six parallel sessions were held during the conference to identify corporate best practice. They covered various aspects of CSR, including:

- supply chains
- business and human rights
- CSR strategies in the media society
- socially responsible investments
- corruption and bribery and
- CSR, climate change and the environment

Key findings, along with advice and guidance for the business community can be found in the annex to this document.

The growing impact of human rights on CSR is a significant development. This has in particular become evident for companies operating in countries in a post-conflict phase or suffering from weak governance. Even though there are major challenges to be faced in such countries, the engagement of foreign businesses should be encouraged. They can generate economic activity and growth that are vital for achieving development and peace. They can also have a positive impact by setting higher standards for corporate conduct. Here – as in all their foreign operations – companies are expected to live up to the same standards abroad as they do at home.

A political climate conducive to CSR is crucial. CSR tends to thrive in open, liberal democracies rather than in countries at the other end of the political spectrum. Myanmar is a case in point. Myanmar is heading in the right direction, but support for reforms and peaceful

conflict resolution is needed. Economic growth is a key factor that can have a much bigger impact than aid, but growth is not enough in itself. There needs to be inclusive growth, which bridges the gap between the few rich and the many poor, and this growth needs to be combined with democracy, respect for human rights and good corporate practices. High CSR standards should apply from the outset for companies engaging in countries like Myanmar. Imposing such standards later on, once there is a higher level of wealth in the country, may be far more difficult.

Future CSR challenges and opportunities: Consolidation and harmonisation of the various international CSR frameworks will create synergies between the standards and principles of the UN, the OECD and the ILO. Governments, businesses and stakeholders are called upon to take the lead and push in this direction. Besides promoting CSR, this will ensure a more level playing field for the business community.

The view that exercising CSR is an entirely voluntary matter will increasingly be challenged. Some areas – such as support for development – will remain voluntary, while others, such as respect for human rights will become baseline expectations of all companies. Some areas of CSR will remain voluntary, some will be regulated and some will be incentivised. Striking a good balance here will be a challenge for all governments when they draw up a CSR policy.

In the face of increased consumerism, resource constraints, changing demography and climate change, business as usual will not do. New ways of doing business will be required in which businesses, governments, trade unions and civil society work together within a framework of sustainable development, good governance and accountability. Growing social and environmental challenges will increasingly become drivers of innovation for the business community.

The extrapolation of existing trends can give some indications as to what the future may bring:

- Good governance will remain a critical factor for advancing CSR. Key functions for governments are to act as legislators, regulators and protectors of basic rights – and to convey high CSR expectations to businesses. Setting high CSR standards in the public sector is another important task.
- Shareholders, employees, customers and the general public will expect more with regard to CSR and corporate conduct. The cost of misconduct in the form of damaged reputation or reduced earnings will grow.
- CSR will increasingly become a competitive factor for businesses.
- The role of civil society actors and the media as CSR watchdogs will expand.
- Decent work will gain importance as a key CSR issue as the consequences of globalisation are more acutely felt.

Most of these trends are expected to keep on growing in strength, irrespective of current and future business cycles. Exercising CSR will not be a “luxury” activity in which only thriving businesses engage.

The trends outlined above are also expected to unfold in fast growing economies. This will lead to increased awareness of responsible business conduct and will reinforce the international CSR frameworks as a truly global standard.

Annex:

Identifying best practice

Summary of the main points from the parallel sessions

Supply chains & decent work:

- Long-term supplier relationships based on dialogue and cooperation are a necessary condition for sustainable change
- Ownership by all core business departments is essential for effective supply chain management
- You as a company cannot solve all problems – you need to identify and engage in dialogue with stakeholders, both in producing countries and in your home country
- Having a critical mass of producers and buyers working together with other key stakeholders has a positive effect
- Local trade unions may be good partners for ensuring that workers' rights and working conditions are in line with the standards of the ILO core conventions
- Codes of conduct are necessary but not sufficient on their own: it is crucial to involve workers as key stakeholders in order to improve working conditions
- Companies should make use of Collective Bargaining Agreements (CBAs) and Global Framework Agreements (GFAs). Where CBAs and GFAs exist, conditions improve. Also valuable as tools for conflict prevention and resolution.

CSR strategies in a media society:

- In the context of finite budgets, there may be a conflict between the presentation of a company's CSR policy and the action taken. It can be difficult to strike the right balance.
- The media society challenges companies to demonstrate CSR. Critical journalism and civil society actors hold companies accountable. Companies should be transparent in their response.
- PR or media presentations that do not have a basis in reality are not sustainable.
- Strong implementation of CSR standards combined with insufficient communication of results/ambitions is not always advisable
- The company's CSR ambitions as presented in the media should be high enough to inspire the organisation to go the extra mile

- It is advisable to publish measurements that show the process of implementation and results achieved
- Firms that operate “outside the radar” and thereby stay out of the public eye are a cause for concern.

Business and human rights:

- There is a need for more information, especially for SMEs, on the UN *Guiding Principles*
- Cooperation with other companies within the same sector is important for mitigating risks
- Making human rights risk assessments must be a minimum requirement
- Due diligence is difficult in cases where the government is part of the problem
- Government-to-government contacts and capacity-building may help
- Report honestly, also on mistakes made – there should be tolerance for mistakes
- Financial parallel: do not avoid reporting even if figures are bad
- Learning from mistakes is as important as learning from best practices
- Companies tend to make progress only after making major mistakes, and are slow to learn from others’ mistakes
- The UN *Guiding Principles* provide a framework for all key processes

Social responsible investments

- Ethics should be integrated into the investment decision process
- Use a “balanced scorecard” approach: a shortlist of critical CSR indicators for each area, which are considered central for the company and its operating practices
- Companies need to communicate more clearly on their CSR goals so that investors can better take them into account. The goals should be to the point and brief (avoid a 200-page “smokescreen”)
- There is too much focus on short-term results – sustainability is a question of long-term value creation.
- It is important that evaluation models can be adjusted to take into account long-term risk, e.g. access to natural resources.

CSR, climate change and the environment – scrutinising the climate impacts of the Government Pension Fund Global’s investments

NGO views:

- Calls for improvements to the Ethical Guidelines of the Norwegian Government Pension Fund Global
- Calls to increase the size of Norway's Environmental Investment Programme, which now accounts for 0.6% of investments by the Pension Fund
- The threshold for exclusion of companies should be lowered
- More investments are needed in green economy
- Avoid compartmentalisation in government thinking: this poses a challenge to the traditional distinction between financial and political instruments

Government views:

- The role of the Fund as a *financial* investor restricts its room for manoeuvre in other areas
- Climate change is one of the focus areas for management of the Fund
- The issue of tropical deforestation is included in the revised document outlining expectations of companies
- Exclusion of companies is an important tool. Still, exclusion takes away the possibility of influencing them.
- Council on Ethics: illegal logging is now an area of priority

Corruption and bribery

- Anti-corruption must be integrated into the business culture of the company, business reviews, key performance indicators (KPIs), etc.
- Fighting supply chain corruption is good for business
- There is often a need to go beyond contract clauses and work with suppliers on the issue of corruption
- It is important to promote a culture of reporting bad news
- Whistleblowing and channels for reporting concerns at the local level are key to preventing corruption
- Transparency International Norway: new guidelines on corruption in supply chains are being developed
- It is important to challenge SMEs, not underestimate them – faster implementation may be easier for smaller enterprises.

Forum for Utvikling og Miljø (ForUM) er miljø-, utviklings-, rettighets- og fredsorganisasjonenes politiske tankesmie, et nettverk av 53 norske organisasjoner.

www.forumfor.no

Storgt 11, 0155 Oslo

Tlf: 23 01 03 00

forumfor@forumfor.no